

УДК 811.211'01'25-13:[801.8:82-191'01=211.03=161]

МОВНИЙ АНАЛІЗ БАЙКИ З «ПАНЬЧАТАНТРИ» «ВОСКРЕСИТЕЛІ ЛЕВА» З ОГЛЯДУ НА НАВЧАННЯ САНСКРИТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ

Джура М.З., старший викладач кафедри іноземних мов
Львівський аграрний університет

У статті «Мовний аналіз байки з «Паньчатантри» «Воскресителі лева» з огляду на навчання санскриту українських студентів» автор робить граматичний, лексичний та синтаксичний розбір тексту байки на санскриті. До цього тексту зроблено підрядковий переклад українською мовою. За ним слідує два інші випробувані переклади, один із них – українською мовою (переклад 1988 р.), а другий – російською мовою (переклад 1930 р.). Ці переклади, в порівнянні з підрядковим, унаочнюють граматичні, лексичні, стилістичні особливості мови санскриту та близькість чи віддаленість їхнього перекладу на вказані слов'янські мови. Стаття може послужити навчальним матеріалом мови санскрит для українських студентів.

Ключові слова: байка, граматичний, лексичний, стилістичний розбір, переклад.

В статье «Анализ языка басни з «Панчатантры» «Воскресители льва» с точки зрения обучения санскриту украинских студентов» автор делает грамматический, лексический и синтаксический разбор текста басни на санскрите. Сделан подстрочный перевод текста на украинский язык. За ним следуют два испытанные перевода басни, один из них – на украинском языке (перевод 1988 г.), а второй – на русском языке (перевод 1930 г.). Эти переводы в сравнении с подстрочным наглядно представляют грамматические, лексические и стилистические особенности языка санскрита и близость или отдаленность их передачи на указанные славянские языки. Статья может послужить материалом для обучения украинских студентов языку санскрит.

Ключевые слова: байка, грамматический, лексический, стилистический анализ, перевод.

Dzhura M.Z. ANALYSIS OF THE LANGUAGE OF THE TALE FROM THE «PANCHATANTRA» – «THE LION THAT SPRANG TO LIFE» WITH THE VIEW OF TEACHING SANSKRIT TO UKRAINIAN STUDENTS

In the article entitled «Analysis of the Language of the Tale from the «Panchatantra» – «The Lion that Sprang to Life» with the View of Teaching Sanskrit to Ukrainian Students» the author makes a grammatical, lexical and syntactic analysis of the text of the tale in Sanskrit. A literal translation of the text into Ukrainian is made. It is followed by two approved translations of the tale – one in Ukrainian (edition of 1988) and the second one – in Russian (edition of 1930). These translations, contrasted with the literal translation, visually present grammatical, lexical and stylistic peculiarities of Sanskrit and closeness or remoteness of their rendering into the indicated Slavic languages. The article may serve as the teaching Sanskrit language material for Ukrainian students.

Key words: tale, grammatical, lexical and stylistic analysis, translation.

Постановка проблеми. Завданням нашої статті є здійснити мовний аналіз індійської байки «Воскресителі лева» зі збірника «Паньчатантра», який включає граматичний та лексичний розбір тексту з увагою і до синтаксису. Разом із тим подамо підрядковий переклад байки на українську мову. За ним слідує два випробувані переклади байки «Воскресителі лева», один з них – українською мовою (видання 1988 року [1]), а другий – російською мовою (видання 1930 року [2]). Робимо це для того, щоб читач чи студент міг порівняти мову оригіналу з її особливими граматичними, лексичними та ритмічними засобами та вдалою чи невдалою передачею їх в існуючих перекладах.

Виклад основного матеріалу. Запропоноване опрацювання байки, як і йому подібні, можуть стати основою для навчального посібника санскриту для наших студентів. У цьому власне і полягає наукова новизна

статті. На підтримку байки додамо, що вона як вид тексту добре надається для навчальної цілі мови, бо становить за змістом завершену ціле, а за обсягом є відносно короткою. Відтак її легко запам'ятати і перерозповісти. А запам'ятовування і розповідь вголос є вправою, яка чи ненайкраще вчить мові і породжує мовну вільність у висловлюванні. До того ж, мова індійської байки є близькою до розмовної мови, за своєю формою вона є розповіддю, де менше штучності, так часто властивої іншим видам текстів на санскриті. Правильно завчений синтаксис тексту байки дасть із часом студентіві вміння будувати свої синтаксично правильні висловлювання на санскриті.

Також давньоіндійська байка є понятійно багатим навчальним текстом. Адже вчить вона мудрості життя, і не лише як споглядання дійсності з її розподілом сили, перенесеної на світ природи – тваринний світ, вчить,

як мудрістю перемогти або ж не датися здолати, вціліти, як впливати на існуючий розподіл сили тощо.

Скажемо й декілька слів щодо історії виникнення збірника «Паньчатантра». Найперше сама назва «Паньчатантра» означає «п'ять» – «паньча» та «сплетіння» – «тантра». За переданням «Паньчатантра» повстала як книга для навчання мудрості синів одного давньоіндійського правителя. Тому байки «Паньчатантри» маємо сприймати не як розважальні повісті, а як повчальні оповіді зі символічною формою викладу, які вчать мистецтву жити і керувати. На підтвердження цього приведемо цитату зі вступного слова до вже згаданого видання російською мовою «Паньчатантра» 1930-го року: «Ее цель обучение юношей царского рода дипломатии и хорошему санскриту ...» [2, с. 12].

Що ж до часу написання збірника «Паньчатантра», то точна дата його написання невідома, а розбіжність у часі вимірюється століттями. Із цього приводу читаємо в того ж автора: «Время написания «Панчатантры» определяется так: в середине 6-го века, по повелению персидского царя Хозроя Анушарвана, его придворный врач Барзавей(х) перевел с санскрита на пехлеви «Панчатантру», следовательно, «Панчатантра» не только существовала в это время, но уже успела получить широкое распространение.» [2, с. 9], а далі: «С другой стороны, среди политических писателей, известных автору «Панчатантры», упоминается имя Каутильи, министра царя Чандрагупти (ок. 315 г. до хр. э.); следовательно «Панчатантра» написана не раньше, к. 4-го века до Х.э.» [2, с. 10] Тому, дату створення збірника відносять до перших століть до Р.Хр. або після Р.Хр.

Опрацьовуючи байку «Воскресителі лева», ми взяли оригінальний текст байки на санскриті з московського видання 2006-го року «Легкий санскрит. Избранные басни Панчатантры». Наталия Лихущина. [3] Також, використали повне українське видання збірки байок «Паньчатантра» 1988-го року, яке вийшло в Києві у видавництві «Дніпро» [1]. Принагідно зазначимо, що ми не обізнані з історією перекладу давньоіндійських байок на українську мову, хоча, гадаємо, ця тема варта дослідження.

Також привернула нашу увагу й тема недавно захищеної дисертації дослідниці Собецької О.Є., яка звучить «Українська народна казка про тварин та індійська «Панчатантра»: порівняльний структурно-семан-

тичний аналіз сюжетів». Як бачимо, «Паньчатантра» знов і знов притягуватиме око допитливого дослідника.

Санскритський текст байки подаємо кирилицею. Зазначимо, що довгі голосні подаємо зі значком довготи над голосною: «ā, ē, ī, ō», а довгу голосну «u» подаємо зі значком під нею – «u̇» (за браком символу довгого «u»). Подекуди позначаємо наголос у слові косим значком, який слідує за наголошеною голосною. Підкреслені приголосні «ш, т» позначають приголосні верхньозубні (приголосні третього ряду).

Нижче слідує текст байки. Кожне речення на санскриті виділене жирним написом, під ним йде його підрядковий переклад українською мовою косим написом. Зауважимо, що ми умисне не дотримуємося сучасного правопису (великої букви, ком, тощо) в підрядковому перекладі, щоби наблизити його до оригіналу. Далі слідує український та російський переклади під числами 2, 3 відповідно. Ще нижче подаємо граматичний та лексичний розбір санскритських слів з перекладом на українську мову.

ВОСКРЕСИТЕЛІ ЛЕВА

варам буддгірна с̄а відьй̄а відьй̄ат̄о буддгіруттам̄а |

1. *краще ум (а) не те знання від знань ум вищий |*

2. ---

3. *Лучше природний рассудок, чем мудрость добытая в книгах:*

вара̇м (3.в. від іменника «вара») – 1. скоріше; 2. більше; 3. краще; **буддгі** (іменник ж.р., Н.в., одн.) – 1. ум, розум; 2. погляд, думка; 3. дух, душа; 4. мудрість; 5. роздуми; **на** (заперечна частка) – не; **с̄а** (вказів. займ. ж.р., Н.в.) – та; **відьй̄а** (іменник ж.р., Н.в.) – 1. знання; 2. наука; 3. знання чаклунства; **відьй̄ат̄о** (повна форма «відьй̄ат̄ас», Abl. sg. (зазначено в Н. Ліхущеної)) – від знання; **уттам̄а** (прикметник ж.р., Н.в.) – 1. найвища; 2. найкраща, передніша.

Зауважимо, що в українському перекладі зачин-приповідка – відсутній. Від чого байка втрачає.

буддгіг̄іна̇ вінашй̄анті й̄атх̄а т̄е сінгакарака̇: |

1. *безумні гинуть як (от) ті левові творці.*

2. ---

3. *Как воскрешатели льва, гибнет ученый глупец.*

буддгіг̄іна̇ (складений вислів з «буддгі» та «г̄іна̇») – «покинутий, позбавлений, підпоряд-

кований», «гīnā» – дієприкм. мин. ч., мн. від дієсл. «гā» – покидати) – позбавлені розуму, нерозумні; **вінашйанті** (тепер. ч., 3-тя ос. мн. від основи «ві-наш») – гинуть; **йатхā** (сполучник) – як; **тē** (вказівний займ., мн. Н.в. від «са») – ті; **сінгакāракā:** (складений вислів зі «сінга» – «лев» та «кāракā:» (Н.в., мн.) – «творці» від основи «кар» – робити) – творці лева, воскресителі лева (переклад з Ліхушеної та Р. Шора);

касміншчід адгіштхāнē чатвārō брāгманā майтрībгāвам упāгатā нівасанті сма |

1. *в якомуś поселенні четверо брагманів, дружбу осягнувши, мешкали* |

2. Жили в якомуś селищі четверо боагманів, яких єднала міцна дружба.

3. *В некотором селении четверо молодых брахманов жило, преисполненных великой дружбы.*

касміншчід (неознач. займ., М.в. від «кашчід» – «якийсь») – в якомуś; **адгіштхāнē** (іменник, с р., М.в.) – у місці, поселенню; **чатвārō** (числівн., Н.в. від «чатвāрас») – четверо; **брāгманā** (іменник, Н.в., мн.) – брагмани; **майтрībгāвамупāгатā** (вислів «майтрībгāвамупа-гā») – осягати дружбу, подружитися) – що дружбу осягли; **нівасанті сма** (тепер. ч., 3-тя ос. мн. з часткою «сма», яка вказує на мин. ч. від основи «ні-вас») – мешкали;

тēщām трайа: сарвашāстрапāрагā: парам буддгірагітā: |

1. *з них троє – всі науки перейшовші, розуму, проте, позбавлені* |

2. Троє з них добре завчили шастри, та, на жаль, не було в них здорового глузду,

3. *Из них троє, все науки произойдя, одинаково были рассудка лишены.*

тēщām (вказівн./ особ. займ. мн., Р.в. від «са») – з них, з тих; **трайа:** (числівник Н.в.) – троє; **сарвашāстрапāрагā:** (складений вислів з трьох слів – «сарва» – «всі», «шāстра» – «наука», «пāрагā:» – «пāра»-) – «який переходить на той бік, успішно завершаючий, добре знаючий) – всі науки перейшовші; **пара́м** (прислівн.) – однак; **буддгірагітā:** (складений вислів, «буддгі» – «розум», «рагітā:» (дієприкм. мин. ч. від «раг») – позбавлені розуму;

ēкасту шāстрапарāнмукха: кēвалам буддгімāн |

1. *один же – лице відвернуте від наук – лише розумний* |

2. а четвертий з них, хоч і мав голову на в'язях, нічогісінького не тямив на шастрах.

3. *А один, отвортивший лицо от наук, только природным умом обладал.*

ēкасту (складений вислів «ēкас-ту» з числівн., Н.в. «ēкас» та частки «ту» – «же») – один же; **шāстрапарāнмукха:** (складений вислів з трьох слів: «шāстра» (імен. с.р.) та вислову «парāнмукха:» – «парāн»-) – «мукха:» – «в інший бік»-) – «лице») – з лицем відвернутим від наук; **кēвалам** (прислівник) – лише; **буддгімāн** – розумний;

атха кадāчіт тайр млітвā мантрітам |

1. *отож, колись ними, зустрівшись, раджено* |

2. Зійшлися вони одного разу й почали радитись:

3. *И вот, однажды, они, сойдясь, совещаться стали:*

атха – отож; **кадāчіт** (неозначен. прислівн.) – колись; **тайр** (особ. займ. О.в. мн.) – ними, тими; **млітвā** (дієприсл. мин. ч. від основи «млі» – «зустрічатися») – зустрівшись; **мантрітам** (безособ. дієприкм. від «мантра» (ім. с.р.) – «порада») – пораждено;

кō гуно́ відйāйā: йаді дēшāнтарам гатвā

1. *яка користь зі знань коли пішовши в інший край*

2. «Яке пуття в науці, коли ми сидьма сидимо

3. *«Какая польза от учености, если в другую страну не идем,*

кō гуно́ («кō» (питальний займ.) – «який» та «гуно́» (ім. ч.р. Н.в.), повна форма «кас гунас») – яка користь; **відйāйā:** (ім. ж.р., Abl. sg.) – від знань; **йаді** (сполучник) – коли; **дēшāнтарам** (складений вислів «деша» (ім. ч.р.) – «місце» і «антарам» – «інше», 3.в.) – в інше місце; **гатвā** (дієприслівн. мин. ч. від «гā») – пішовши;

бгупатін парітōшйартхōпāрджанā на крїятē |

1. *землевласників потішивши добуток добра не робиться* |

2. і не пробуємо ублаготворити царів чужих країн та добра собі нажити?

3. *и владык земных к себе благорасполагая, богатства ею не приобретаем?*

бгупатін (складений іменник «бгу» (ім. ж.р.) – «земля» – «патін» (3н.в., мн.) – «пан») – землевласників; **парітōшйа** (герундій від основи «парі-туш») – потішивши; **артхōпāрджанā** (складений вислів з «артха» (ім. с.р.) – «багатство, добро» та «упāрджанā» (Н.в., одн., ж.р.) – «досягнення, заробіток») – добуток добра; **на** – не; **крїятē** (пасив. стан, тепер. ч. від основи «кар») – не робиться;

татсарватхā сарвē дēшāнтарам гаччāма: іті |

1. тоді всіляко всі в інший край ходімо отож!

2. Ходімо у східну країну.

3. Так поїдем все в другу страну».

тат (повна форма «тад») – тоді; **сарватхā** (прислівн.) – всіляко; **сарвє** (займен. Н.в., мн.) – всі; **дешāнтарам** (складене слово з «деша»-«антарам» (З.в., одн., р.) – в інший край; **гаччхāма:** (наказ. спосіб, 1-ша ос. мн. «гам» – «йти») – ходімо!

іті (прислівник) – так, отож;

атха кіньчінмāргам гатвā тешāм жйешт-хатара: прāга!

1. так, якийсь шлях пройшовши, з тих найстарший мовив!

2. І от старший із них сказав:

3. *И когда это было исполнено, и они по пути шли, старший из них промолвил:*

атха – так; **кіньчінмāргам** (складений вислів «кіньчін» (неознач. займ. З.в., одн. від «кіньчін») та «мāргам» З.в., ч. р.) – якийсь шлях; **гатвā** (дієприслів. мин. ч.) – пройшовши; **тешāм** (вказівний займ. Р.в., мн.) – з тих, з них; **жйештхатара:** (прикметн. ч.р., Н.в., найвищий ступінь порівняння) – найстарший; **прāга** (перфект, 3-тя ос. одн. від основи «прāг») – мовив;

асмāкам екашчатуртхō мудга: кевалам буддгīmāн!

1. з нас один – четвертий, невчений, лиш розумний!

2. «Четвертий з нас не знається на шастрах, єдине, що в нього є, то це здоровий глузд.

3. *«Ох! Один ведь из нас четвертый неуч, только природным умом одаренный.*

асмāкам (особ. займ., Р.в., мн. від «агам» – «я») – з нас; **єкаш** (єкас) – один; **чатуртхō** (порядк. числ. «чатуртха:») – четвертий; **мудга:** (дієприкм. мин. ч. від «муг» ((мугйаті) – «бути замішаним/ несвідомим/ дурним; помилятися»)) – дурний; *тут* невчений, неук; **кє'валам** (присл. від прикм. кєвала – єдиний, винятковий) – лише, тільки; **буддгīmāн** (прикм. Н.в. одн. від «буддгīмат, ī») – розумний, мудрий, обачний;

на ча відйāм вінā рāжнāм пратігрāга: кєвалабуддгīā лабгйатє!

1. а без знань признання правителів лиш розумом (одним) не здобувається

2. Але без наук не зазнаєш царської ласки.

3. *А без учености за один только ум цари брахманам даров не дают.*

на (заперечна частка) – не; **ча** (доставна частка (частка, яка слідує за словом)) – і, також; **відйāм вінā** – без знань; **вінā** (доставний прийм. з О.в., З.в., Абл; протилежний прийм.

«сага») – без, окрім; **рāжнāм пратігрāга:** (Р.в., мн. від «рāжа» і «праті»-«грāга:» (Н.в., одн., ч. р.)) – правителів признання; **кєвалабуддгīā** (вислів з прислів. «кевалам» й імен. «буддгі», О.в., одн.) – лише розумом; **лабгйатє** (пасивний стан, тепер. ч., від «лабг» (1-ий вид, середній стан, тепер. ч. «лабгате») – «досягати, здобувати») – здобувається;

тад асмай свōпāрджанāвībгāгам на дāsйāм:!

1. тоді цьому частку свого заробітку не дамо

2. Ми дамо йому потрохи того, що добудемо.

3. *Поэтому ему, в том, что приобретем, доли не дадим.*

тад (від займ. са) – тоді; **асмай** (особ. займ. Д.в., одн., від «айам») – отсему;

свōпāрджанāвībгāгам (складений вислів від «сва» («свій») – «упāрджанā» («упа»-«рдж» – «добувати, заробляти») – «вībгāгам» (ім. ч.р. З.в. від дієсл. «ві-бгадж» (ділити, розподіляти))) – розподіл свого заробітку; **на** – заперечна частка;

дāsйāм: (майб. час 1-ша ос. мн. від «дā») – дамо;

тадєша нівртйā свагргам гаччхату! атха двітйєнāбгīgīтам!

1. тоді той один до свого дому най вертає! другим же мовлено!

2. А йому краще вернутись додому. Тоді другий мовив:

3. *Пусть он, обратясь, в свой дом пойдет.» Тогда второй сказал:*

тад (прислівн.) – тоді; **єша** – (той) один; **нівртйā** (герундій/ дієприслівник мин.ч. від «ні-врт» – «повертатися») – повернувшись; **свагргам** (вислів зі «сва» і «гргам» (ім. с.р.) – «дім») – (до) свого дому; **гаччхату** (наказ.спосіб, 3-тя ос. одн.) – най йде! **атха** (прислівн.) – отож; **двітйєнā** (порядков. числівн, О.в.) – другим;

абгīgīтам (безособ. дієприкм. форма від «абгі-дгā» – «казати, мовити») – мовлено, сказано;

агō субуддгє відйāгīнаствам! тад гаччха гргам!

1. агов, благородний, неук – ти! то ж йди додому!

2. «Гей, розсудливий друже наш, іди собі додому ти ж наук не опанував.»

3. *«Эй, разумник! Лишен учености ты. Ступай-ка домой!»*

агō (вигук) – агов! **субуддгє** (К.в. одн., від «су» (благий)-«буддгі» (розум)) – благородний; **відйāгīнас** (складений вислів з

«відьйā» і «г̄нас» – «залишений, покинутий, позбавлений» від «г̄а» – «покидати, залишати») – який позбавлений науки; неук; **твам** (особ. займ. одн. Н.в.) – ти; **тад** (прислів.) – тоді;

гаччха гргам («гаччха» – наказ. спосіб, 2-га ос. одн. від «г̄а» – «йти» і «ргам» («грга» – 3.в., одн.) – «додому») – йди додому!

татас тртійєнāбгігітам | агō на йужйатē картумēвам |

1. *тоді третім мовлено, агов не годиться робити так |*

2. А третій заперечив: «Так не годиться

3. *Тогда третий сказал:»Ах! Не подобает так поступать:*

татас (від «тад»-»тас») – отожд, тому; **тртійєна** (порядк. числів., О.в., одн) – третім; **абгігітам** (дієприкм. безособ. форма від «абгі-дг̄а») – мовлено; **агō** (вигук) – агов! **на** – не; **йужйатē** (пас. форма, 3-тя ос. одн.) – годиться; **картумēвам** (неознач. форма «картум» – «робити» і «евам» – «так») – робити так.

йатō вайам бāлакālāt прабгртійєкатра крідітā: | тадāгаччхату магāнубгāва: |

1. бо ми зі самого дитинства разом бавилися. Тоді ходи (з нами) благородний.

2. ми ж у дитинстві гралися разом. Нехай іде з нами,

3. *ведь мы с детства, как товарищи, вместе играли. Поэтому пусть он идет.*

йатō (сполучник йа-гас) – бо; **вайам** (особ. займ. від «агам» – «я») – ми; **бāлакālāt** (складений вислів від «бāла»-»кāла» – «дитинство», Абл. одн., ч.р) – з дитинства; **прабгрті** (ім.ж.р.) – початок, починаючи з; **єкатра** (прислів.) – десь, в якомусь місці; **крідітā:** (дієприкм. Н.в., мн. від основи «крід» бавитися, веселитися) – бавилися; **тадā** (прислівник тад-дā) – тоді, в такому випадку; **гаччхату** (наказ. спосіб, 3-тя ос. одн. від «гам») – най йде! **магāнубгāва:** («мага» – «великий» і «анубгāва» – «вірування, переконання, гідність, величність») – благородний;

асмадупāрджітасйа вітгасйа самвібгāт бгавату |

1. *від нас заробленого добра спільний розподіл най буде |*

2. а ми як добрі друзі поділимося з ним добутиим багатством.

3. *достойный в приобретенном нами богатстве пусть он долю имеет».*

асмад (особ. займ., Абл., одн. від «агам») – від нас; **упāрджітасйа** (дієприкм. Р.в. від «упа-рдж» – здобувати, заробляти) – заробленого; **вітгасйа** (ім., с.р.,

Р.в.) – власність, добро, маєток; **самвібгāт** (ім. ж.р. Н.в. «сам» – «су-, спів-») і **вібгāт** – «поділ») – поділнаспілку; **бгавату** (наказ. спосіб, 3-тя ос. одн. від основи «бгу» бути) – най буде!

II

татхāнуштхитē тайрмāргам атікрāмад-бгір агавйāм мртасінгāстхīні дрштāні |

1. так сталося. Ними дорога долана у лісі кістки мертвого лева побачені.

2. Отожд, нехай іде з нами. І попрямували вони далі в чотирьох, а коли ішли лісом, то натрапивши на кістяк мертвого лева

3. *И когда это было исполнено, они, идя дорогой дальше, в лесу кости мертвого льва увидели.*

татхā [tad-thā відповідник до йатхā] – так, в такий спосіб; **ануштхитē** (дієприкм. у М.в. (дієприкм. зворот у М.в. виражає завершену дію) від основи «ану-штхā» – слідувати; звершувати) – сталося; **тайр** (**атікрāмадбгір**) (вказівний або особовий займ. мн., О.в. від «са») – ними; **мāргам** (3.в., одн., ч.р.) – дорогу; **агавйāм** (М.в., ж.р. ім. «агаві») – в лісі; **мртасінгāстхīні** (складений вислів «мрта-сінгастхīні» – Н.в., мн. с.р. ім. «астхī») – мертвого лева кістки; **дрштāні** (дієприкм. мин. часу, Н.в., мн., с.р. від «дрш» – бачити) – побачені;

ташчаікēнāбгігітам | агō пурвādгтгавід-йайā: пратйайā: крійатē |

1. *тоді одним мовлено | агов раніше здобутих знань доказ (най) робиться*

2. *один з них сказав: «Ось нагода застосувати наші знання.*

3. *Тогда один из них сказал: «Ах! Уже обретенной нами мудрости испытание совершим.*

таш (асимільоване «тад» від займ. са) – тоді; **ча** – і; **єкēнā** (О.в., одн. від «екас») – одним; **абгігітам** (дієприкм. безособ. форма від «абгі-дг̄а») – мовлено; **агō** (вигук здивування прийємний чи неприємний) – агов; **пурвādгтгавід-йайā:** (складений вислів з «пурва»-»адгіта»-»відйā») – раніше здобутих знань; **пурва** – перший, початковий; давній; раніший; **адгіта** (дієприкм. мин. ч. від «адгі-і» – «повторювати, вивчати») – вивчений; **тут** здобутий; **відйайā:** (ім., ж.р. Р.в.) – знань; **праййайā:** (ім., Н.в., ч.р.) – віра, переконання, довіра, доказ; **крійатē** (пасив. стан, 3-тя ос. одн. від основи «кр» – «робити») – робиться;

кінчідетан мртасаттвам тіштхаті |

1. *якась отся мертва істота знаходиться |*

2. Перед нами лежить якась мертва істота,

3. *Какое-то вот мертвое животное здесь.*

кіньчід (неознач. займ., с.р.) – якесь; **ѣтан** (вказівний займ. З.в., від «єща») – цей;

мртасаттвам (складений вислів «мрта» і «саттва» (З.в., с.р.)) – мертва істота; **тіштхаті** (тепер. час, 3-тя ос. одн. від осн. «стхā») – знаходиться;

татсадабгйаставідйāпрабгāвєна пратй-уджджівайām: |

1. *тоді існуючого здобутого знання силою оживимо (її) |*

2. *давайте силою наших знань оживимо її.*

3. *Так могутством усердно изученой мудрости его оживим.*

тат (прислів. «тад») – тоді; **сад** («сат» від «сант» від осн. дієсл. «ас» – «бути, єс-») – існуючий; **абгйаставідйāпрабгāвєна** (складений вислів «абгйаста» (від осн. дієсл. «абгі-ас» – «займатися; випадати на долю; перевищувати»), «відйā» і «прабгāва» (ім. ч.р., О.в.) – «могутність, сила, блиск»)) – силою здобутих знань;

пратйуджджівайām: («праті-удж-джів», причинна форма дієсл., тепер. ч. 1-ша ос. мн.) – оживимо, воскресимо;

таташчайкєнāбгігітам | агам астхісам-чайам джāнāmі |

1. *тоді існуючого здобутого знання силою оживимо (її) | тоді одним мовлено | я кісток збір знаю |*

2. *тоді існуючого здобутого знання силою оживимо (її) | Я зараз позбираю кістки |*

3. *тоді існуючого здобутого знання силою оживимо (її) | Тогда он сказал: «Я умею соединять кости».*

таташ (прислів. «татас») – тоді; **чайкєнā** (ча-ѣкєнā (О.в.)) – одним; **абгігітам** (безособ. дієприкм. ф-ма від осн. «абгі-дгā» – мовити) – мовлено; **агам** (особ.займ. 1-ша ос. одн.) – я; **астхісамчайам** (астхі – кістка, самчайа – збір від осн. «сам-чі» – «збирати, накоплювати») – збір кісток; **джāнāmі** (тепер.ч, 1-ша ос. одн. від осн. «джнā») – «знати») – я знаю;

двїтїєнāбгігітам | чармамансарудгірам прайаччхāmі |

1. *другим мовлено | шкіру м'ясо кров вертаю |*

2. ---

3. *Второй сказал: «Шкурой, мясом и кровью свяжу».*

двїтїєнā (порядков. числ., О.в., одн.) – другим;

абгігітам (безособ. дієприкм. ф-ма від осн. «абгі-дгā» – мовити) – мовлено;

чармамансарудгірам («чарма» від «чарман» (ім. с.р.) – «шкура, щит», мāнса

(ім. с.р.) – «м'ясо», рудгіра'м (ім. с.р., З.в. одн.) – «кров») – шкіру, м'ясо та кров;

прайаччхāmі (тепер. ч., 1-ша особа, одн. від осн. «пра-йам» – «простягати, вручати; давати, дарувати») – я вертаю;

тртїєнāбгігітам | агам саджіванам карōмі |

1. *третім мовлено | я живим роблю |*

2. ---

3. *Третий сказал: «Я оживлю его».*

тртїєнā (порядк. числів. «тртїа») – третім; **абгігітам** (дієприкм. безособ. форма від «абгі-дгā») – мовлено; **агам** – я; **саджіванам** (прикм., З.в., одн. від саджівā) – живий; **карōмі** (тепер. ч., 1-ша особ. одн.) – роблю;

тата ѣкєнāстхісамчайам крта: двїтїєнā чармамансарудгірай: самїоджїта: |

1. *тоді одним збір кісток зроблений, другим шкірою, м'ясом та кров'ю з'єднаний |*

2. *Так-от один з цікавості зібрав усі кістки, другий обволік їх плоттю і наповнив жили кровю,*

3. *Тогда один кости соединил. Второй шкурой, мясом и кровью связал.*

тата (від «татас») – тоді; **ѣкєнā** (числів. О.в., одн. від «ѣка:») – одним; **астхісамчайам** (астхі-самчайам (ім., ч.р., З.в.)) – збір кісток; **крта:** (дієприкм. мин. ч., одн., ч.р.) – зроблений; **двїтїєнā** (порядк. числів. О.в., одн. від «двїтїа:») – другим; **чармамансарудгірай:** («чарма», «мāнса», «рудгірай» (О.в., мн) – складений вислів з трьох слів) – шкірою, м'ясом та кров'ю;

самїоджїта: (дієприкм. мин. ч. від «сам-йудж» – «з'єднувати») – з'єднаний;

тртїєнā йāваджжіватавйам йōджайаті лагна: тāват са буддгіматā нїсїддга: укташча |

1. *третій як оживляти береться зачав, тоді він розумним спинений і (той) мовив |*

2. *а коли третій уже хотів вдихнути в нього життя, то розсудливий спробував спинити його:*

3. *Но когда третий к оживлению приступил, тот, одаренный природным умом, ему сказал:*

тртїєнā (тртїас) – третій; **йāвадж** (від «йāват») – коли, як; **джіватавйам** (дієприкм. майб. ч. від осн. дієсл. «джів» – «жити») – якого мають оживити;

йōджайаті (причинна форма дієсл., тепер. ч., 3-тя ос. одн. від «йудж» – «приступати до діла») – береться; **лагна:** (дієприкм. мин. ч., ч.р., від «лаг» – «пробувати, випробувувати; отримувати, добувати») – досягнений, здійс-

нений; *тут* зачав; **тāват** – тоді; **са** – він; **буддгіматā** (прикм. О.в., від «буддгімант» – «розумний») – розумним; **нісіддга:** (дієприкм. мин.ч., від «ні-сідг» – «здержувати, забороняти, перешкоджати») – здержаний; **укташча** (дієприкм. мин.ч., ч.р., від «вач» і «ча» (доставна частка) – «і, та») – і мовлений;

еща сінга: | йадйēнам саджівам карішйасі татсарвāнапйасмāн вйāпāдайшйаті іті |

1. *се – лев | як його живим зробиш тоді усіх нас вигубить так |*

2. «Стривай, любий. То ж лев народиться. Якщо ти вдихнеш у нього життя, то він розірве нас на шматки.»

3. «Лев ето. Если его оживить, то ведь всех нас убьет».

еща (вказівний займ.) – цей, се; **сінга:** (Н.в.) – лев; **йаді** (сполучник) – якщо; **енам** (особ. займ., 3.в., «він, йому, його») – його; **саджівам** (прикм., 3.в.) – живим; **карішйасі** (майб. ч., 2-га ос. одн. від «кр») – зробиш; **тат** (від «тад») – тоді; **сарвāн** («сарва, ā») – «весь, цілий») – всіх; **апі** (прислівник. частка) – однак; **асмāн** (особ. займ. 3.в., мн. від «агам») – нас; **вйāпāдайшйаті** (майб. ч., 3-тя особ. від «вйāпāдайа» – «вигубити» від «ві-āпад» – «гнути») – вигубить; **іті (частка)** – так;

татастēнабгігітам | дгік муркха нāгам вйдйām вīпхалатām нешйāmі |

1. тоді ним мовлено | пх, глупий, я знання безплідні не носитиму |

2. А той огризнувся: «Тьху на тебе, дурню! Не дозволю я, щоб моя наука була безплідна!» розсудливий сказав:

3. *Тогда, тот, ответил: «Тьфу, глупец! Не буду я ученость бесплодной в себе носить».*

та'тас (прислівник) – тоді; **тēна** (особ./вказівн. займ. О.в. від «са» – «він») – ним; **абгігітам** (дієприкм. безособ. форма від «абгі-дгā») – мовлено; **дгік** (вигук докору, жалкування) – Пх! **муркха'** – глупий, глупець; **нāгам** (на-агам) – я не;

вйдйām (ім. ж.р., 3.в.) – знання; **вīпхалатām** (прикм. ж.р. від «вīпхала» – «незрілий») – незріле; **нешйāmі** (майб. ч., 1-ша ос. одн. від «ні») – «вести; нести») – носитиму;

таташча тēнабгігітам |

1. *тоді й тим мовлено |*

2. ---

3. *Тогда тот сказал:*

та'таш (від «татас») – тоді; **тена** (від «са» – «той, він») – ним; **абгігітам** (див. вище) – мовлено;

таргі кщанам пратікшасва йāвада-гамēнам саміпатарум āрōгамі |

1. *Тоді мить зачекай поки я на те ближнє дерево вилізу!*

2. *«То почекай трошки, поки я вилізу на дерево».*

3. *«Сперва мгновение подожди, пока я на это ближее дерево влзу».*

та'ргі (прислівник) – тоді, тому, добре; **кщанам** (ім. ч.р., 3.в. «мить, нагода; привід») – мить; **пратікшасва** (наказ. спосіб, 2-га ос. одн. від «пратікш» – «дивитися на; чекати») – **Почекай!** **йāвад** (від «йāват» (йа-ват) – «поки, одразу») – поки; **агам** – я; **ēнам** – те; **саміпатарум** (складений вислів «саміпа» – «близький», «тарум» (ім. ч.р., 3.в. «тару»- «дерево»)) – найближче дерево; **āрōгамі** (тепер. час, 1-ша ос. одн. від основи «āруг» – «підніматися, сходити») – вилажу;

татхāнуштхитē йāвад саджівā: крта: тāват трайō пі тē тēнōттхāйа вйāпāдītā: |

1. *так сталося коли живим зроблений тоді троє ж ті тим уставшим вигублені |*

2. Ті троє погодилися, але тільки-но їм удалося оживити лева, як він схопився і розтерзав їх,

3. *И когда это было исполнено и льва воскресили, вскочив он троих брахманов убил.*

татхā (прислівник) – так, таким чином; **ануштхитē** (дієприкм. зворот в М.в. (замінює підрядне речення) від «ану-ттха» – «слідувати») – сталося; **йāвад** (від «йāват» (йа-ват) – «поки, одразу») – поки; **саджівā:** (прикм. ч.р., одн., Н.в.) – живий; **крта:** (дієприкм. ч.р. Н.в., від «кр») – зроблений; **тāват** (прислів. від «тад-ват») – тоді; **трайō** (трайас) – троє; **пі** (частка, повна форма «апі») – однак; **тē** (вказівн. займ. мн.) – ті; **тēна** (вказівн. займ., О.в. від «са») – ним; **уттхāйа** (герундій., від «уттхā») – вставши; **вйāпāдītā:** (дієприкм. мин. ч., ч.р., мн. від «вйāпāд») – вигублені;

са ча буддгімāн сінгē стхāнāнтарагатē вркшād аватірія гргам гата: ||

1. *той же розумний коли лев в інше місце пішовший з дерева злізши додому пішовший ||*

2. а брахман, який сидів на дереві зліз і пішов додому.

3. *А тот, кто был одарен природным рассудком, когда лев удалился, с дерева слез и домой пошел.*

са (вказівн./ особ. займ.) – той; **ча** – же; **буддгімāн** – розумний; **сінгē (гатē)** (ім. ч.р., одн., М.в.) – лев; **гатē (сінгē)** (дієприкм. мин. ч., ч.р., М.в. від «гā» – «йти») – коли лев пішов; **вркшād** (ім., ч.р., Abl. від «вркша» – «дерево») – з дерева; **аватірія** (герундій від осн. «ава-трр» – «спускатися») – спустившись; **гргам** (ім., ч.р., 3.в.) – додому; **гата:** (дієприкм., ч.р., одн., Н.в. від «гам» – «йти») – пішовший.

Висновки. Цим і завершуємо мовний розбір байки «Воскресителі лева». У висновку зазначимо таке. Мові санскриту властива синтаксична стислість. Виражається вона можливістю безполучникового нанизання слів, які в цілому творять одне поняття. Наприклад: свōпāрджанāvībḡāgam – дослівно: свій заробіток розподіл, тобто розподіл свого заробітку; чармамāнсарудгірам (прайаччхāмі) – дослівно: шкіра, м'ясо, кров (З.в.) (повертаю); чармамāнсарудгірай: самйōджіта: – шкіра, м'ясо, кров'ю з'єднаний. Звернімо увагу на те, що лише останнє слово ограматизується так-би мовити, а слова перед ним вжиті в основній формі. Другою властивістю є мала кількість особових форм дієслова, натомість присудок часто виражений дієприкметниковими формами. Наприклад: бāлакālāt крīдītā: – з дитинства бавлячись (ми бавилися); ēкēnāстхīсамчайам крта: – одним збір кісток зроблений (для лева), тощо. Відсутня у санскриті і непряма мова. Передача прямої мови робить розповідь живою. Це коротко щодо синтаксису санскриту. Надзвичайно багатим є і словар санскриту. Кожне слово має багато значень або ж понять. На оцю тонку понятійну різницю не завжди можна знайти відповідник у словах в сучасних мовах. Наприклад, ключова різниця в нашій байці в поняттях «буддгі» – ум, розум, мудрість, глузд (один

корінь з українським «будити, бдити» та «відійа» – знання, обізнаність, ученість (один корінь з «відати»). Добираємо для перекладу декілька варіантів, бо кожен із них має той чи інший аспект санскритського поняття тощо.

Також синтаксична стислість, пряма мова і звукова форма мови санскрит із чергуванням довгих та коротких голосних створюють своєрідну ритміку оповіді. Що не так легко передати в перекладах.

Порівнюючи ж російський та український переклад на майстерність, нам до вподоби більше російський переклад. Він і граматично і синтаксично ближчий до оригіналу. А й стилістично витриманий теж краще як український.

Цим завершуємо свій огляд байки і на зразок байок з «Паньчатантра» повторимо зачин-приповідку «краще ум (а) не те знання від знань ум вищий | без-умні гинуть як (от) ті левові творці».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панчатантра. 5-ть кошиків житейської мудрості: Шукасатанті. Київ: Дніпро, 1988. 382 с.
2. «Избранные рассказы. Пер. с древне-индийского. Предисловие и примечание Р.О. Шор, М., Российская Ассоциация, Институт Общественных Наук, 1930. 157 с.
3. Наталия Лихущина. «Легкий санскрит. Избранные басни Панчатантры». Москва. Восток. Запад. 2006. 695 с.
4. Санскритско-русский словарь / Составитель Кочергина В.А. Издание 2-е. М.: «Русский язык», 1987. 944 с.